

ՄԱՐԴՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐՆ
ԱՐՅԱԽՅԱՆ
44-ՕՐՅԱ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ
ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Փաստահավաք զեկույցի սեղմագիր

**HUMAN
RIGHTS
VIOLATIONS
DURING
THE 44-DAY
WAR
IN ARTSAKH**

Summary of Fact-finding Report

**Բաց Հասարակության
Հիմնադրամներ
Հայաստան**

**Protection of Rights
Without Borders NGO**

Սույն փաստահավաք զեկույցը պատրաստվել է Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակի, Իրավունքի զարգացման և պաշտպանության հիմնադրամի, «Իրավունքների պաշտպանություն առանց սահմանների» հասարակական կազմակերպության կողմից:

Զեկույցի պատրաստման աշխատանքներին աջակցել և դրանք համակարգել է Բաց հասարակության հիմնադրամներ – Հայաստանը:

Զեկույցի պատրաստման աշխատանքներին մասնակցել են Սարգիս Բալխյանը, «Թումանյան» փաստաբանական գրասենյակը և փաստաբան Աննա Մարալյանը: Զեկույցի համար մեթոդաբանական և խորհրդատվական աջակցություն է ցուցաբերել Վահան Բուռնազյանը: Զեկույցի պատրաստման ընթացքում փաստահավաք առաքելություն իրականացրած կազմակերպությունների խումբը համագործակցել է Սպառազինությունների հետազոտական ծառայությունների (Armament Research Services -ARES) ընկերության և Mnemonic հասարակական կազմակերպության հետ:

Զեկույցը հեղինակած կազմակերպությունները շնորհակալություն են հայտնում բոլոր անհատներին, պետական և ոչ պետական կառույցներին ու կազմակերպություններին, որոնք մասնակցել և աջակցել են զեկույցի ստեղծման համար փաստահավաք աշխատանքներին:

Կազմի լուսանկարը՝ Ֆոտոլուրի

This fact-finding report has been prepared by the Helsinki Citizens' Assembly of Vanadzor, the Law Development and Protection Foundation, "Protection of Rights without Borders" Non-governmental Organization.

The development of report was supported and coordinated by the Open Society Foundations-Armenia.

Sargis Balkhyan, "Tumanyan" Law Office and lawyer Anna Maralyan participated in drafting the report. Vahan Bournazian provided methodological support and advice. In the process of preparing the report, the fact-finding mission team collaborated with the Armament Research Services (ARES) consortium and Mnemonic organization.

Organizations that have authored the report express their gratitude to all individuals, governmental and non-governmental entities and organizations that have participated in and supported the fact finding efforts for preparation of the report.

Cover photo by Photolure

Սույն փաստահավաք զեկույցում հիմնավոր ներկայացվում են պատերազմական հանցագործությունները, միջազգային մարդասիրական իրավունքի (ՄՄԻ) և մարդու իրավունքների այլ խախտումները, որոնք տեղի են ունեցել հիմնականում Արցախի (որը հայտնի է նաև որպես Լեռնային Ղարաբաղ) բնակչության դեմ 2020 թվականի աշնանը՝ Ադրբեջանի սանձազերծած 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և դրա հետևանքով: Ներկայացված ապացույցները հիմնվում են տեղեկատվության բազմաթիվ աղբյուրների տվյալների բծախնդիր հավաքագրման և վերլուծության վրա:

Արդյունքում ներկայացվում են պատերազմական հանցագործությունների և մարդու իրավունքների խախտումների հիմնավոր փաստարկներ, ինչպես նաև իրավիճակի կարգավորմանն ուղղված առաջարկություններ՝ համապատասխան շահագրգիռ կողմերին:

Աշխատանքների ընթացքում հանդիպումներ են եղել ընդհանուր թվով 879 վկայի հետ, որոնցից 359-ի հետ անցկացվել են խորքային հարցազրույցներ, միաժամանակ ուսումնասիրվել են բռնությունների արդեն իսկ հաղորդված և դեռ չհաղորդված դեպքերը: Ձեկույցի օբյեկտիվությունն ապահովելու նպատակով վկայությունների հավաստիությունը ճշտվել է ապացույցների և այլ աղբյուրներից ստացված վերլուծությունների (տեսանյութեր և լուսանկարներ), ռազմական հետախուզության փորձագետների գնահատականների, մարդու իրավունքների իրավիճակի մասին այլ զեկույցների և պետական պաշտոնական զեկույցների օգնությամբ:

This fact-finding report documents the war crimes and other violations of international humanitarian law (IHL) and human rights norms that occurred during, and consequential to the 44-day war waged by Azerbaijan, principally against the population of Artsakh (a.k.a. Nagorno-Karabakh), during the fall of 2020. The evidence presented here is based on meticulous data collection and analysis based on multiple sources of information. The result is substantiated documentation of war crimes and human rights violations, as well as a set of recommendations to relevant stakeholders for remedying the situation.

In the framework of this endeavor, a total of 879 witnesses were consulted, and in-depth interviews were conducted with 359 of them while reviewing already reported as well as unreported incidents of violations. In order to ensure the objectivity of the report, testimonies were corroborated by evidence and analysis retrieved from other sources, such as video and photographic materials, assessments by military intelligence experts, other human rights reports, and official government reports.

Հավաքագրված տվյալների վերլուծությունը կատարվել է վերաբերելի իրավական նորմերի համատեքստում և արդյունքում կարելի է պնդել, որ Ադրբեջանը գործել է պատերազմական հանցագործություններ, ինչպես նաև կյանքի իրավունքի, խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի արգելքի, առողջության, անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի, սեփականության իրավունքների խախտումներ, շրջակա միջավայրի և մշակութային ժառանգության դեմ հանցագործություններ: Մասնավորապես, զեկույցում ներկայացվում են Ադրբեջանի կողմից լրագրողների թիրախավորման, վարձկանների ներգրավման, պատերազմի վարման արգելված միջոցներ և մեթոդներ կիրառելու փաստեր, որոնց մի մասը հանգեցրել է էթնիկ գտումների:

Այս հանցագործությունները և խախտումներն ունեցել են համակարգային բնույթ և հստակ նպատակ: Ադրբեջանական կողմն անսասան շովինիստական վերաբերմունք է դրսևորել Արցախի ժողովրդի և ինքնորոշման համար Նրա պայքարի նկատմամբ: Որդեգրելով առավելապաշտական դիրքորոշում՝ Ադրբեջանի կառավարությունը սահմանափակել է խաղաղ կարգավորման հնարավորությունը և նախապատրաստվել ռազմական «լուծման»:

Տասնամյակներ շարունակ այն քարոզել է հայատյացություն՝ ստեղծելով հայերի՝ որպես արմատապես «այլի» կերպար: Այս «այլին» նվաստացնելը և ոչնչացնելը դարձել է պաշտոնական Ադրբեջանի գաղափարախոսական հիմքը, որը գործադրել է բոլոր միջոցները՝ տարածքները զավթելու և հայկական ներկայությունը վերացնելու համար:

The collected data is analyzed in the context of respective legal norms, and, as a result, it is argued that Azerbaijan has committed war crimes, as well as violations of the right to life, freedom from torture and ill-treatment, rights to health, private and family life, and property, and crimes against the environment and cultural heritage. In particular, the report shows that Azerbaijan has targeted journalists, employed mercenaries, engaged in illegal means and methods of combat, and some of these practices amount to ethnic cleansing.

These crimes and violations had a systemic nature and a clear intent. The Azerbaijani side has been unwavering in its jingoistic attitude towards the people of Artsakh and their struggle for self-determination. Having a maximalist position, the government of Azerbaijan limited the space for a peaceful resolution and made preparations for a military “solution.” For decades, it propagated Armenophobia, constructing an image of Armenians as the radical “other.” Humiliating and destroying this “other” has become the ideological foundation for the official Azerbaijan, using all the means for seizing territories and eradicating the Armenian presence there.

Մասնավորապես, հայաթափ են արվել 193 բնիկ հայկական համայնքներ: 44-օրյա պատերազմի ընթացքում ադրբեջանական կողմը նպատակային միջոցներ է ձեռնարկել սեփական տներում հազարավոր քաղաքացիական անձանց բնակվելն անհնար դարձնելու համար՝ առանց տարբերակման ռմբակոծման, քաղաքացիական ենթակառուցվածքների թիրախավորման և վախի մթնոլորտ ստեղծելու միջոցով: Պատանդ և ռազմագերի են վերցվել քաղաքացիական անձինք և կոմբատանտներ, ովքեր սպանվել են, խոշտանազվել կամ ենթարկվել այլ կտտանքների:

Ձեկույցում ներկայացվում են ադրբեջանական ուժերի կողմից կյանքի իրավունքի խախտումների, խոշտանազումների և վատ վերաբերմունքի մանրամասներ, որոնք համակարգային բնույթ են ունեցել պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո:

Ձեկույցում ներկայացված են ռազմագերիների և քաղաքացիական անձանց ապօրինի սպանության 30-ից ավելի դեպքերի փաստեր: Ավելին, ադրբեջանական կողմը չի տարբերակել քաղաքացիական անձանց և կոմբատանտներին, ինչի մասին են վկայում առանց տարբերակման հարձակումները, որոնք խախտում էին ՄՄԻ-ի պարտավորությունները: Օրինակ, մեծ բեկորայնության պայթուցիկների կիրառման դեպքեր են հայտնաբերվել դաշտային այցերի և բաց աղբյուրների տվյալների վերլուծության ընթացքում: Ձեկույցում ներկայացվում են նաև Ադրբեջանի կողմից բազմաթիվ բնակելի շենքերի և քաղաքացիական ենթակառուցվածքների ռմբակոծման դեպքեր: Հարցազրույց են տվել չորս նախկին ռազմագերիներ, ովքեր ներկայացրել են իրենց խոշտանազելու և իրենց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի մանրամասներ: Ձոհերին, հաճախ՝ տարեց անձանց, ողջ-ողջ գլխատել են, խեղել կամ խոշտանազել:

Specifically, 193 communities have already been emptied of their native Armenian population. During the 44-day war, the Azerbaijani side took deliberate measures to make it impossible for thousands of civilians to remain in their homes, through indiscriminate shelling, targeting of civilian infrastructure and creating fear. Both civilians and combatants were taken as hostages and prisoners of war (POWs), and they were either executed, tortured or otherwise abused.

The report details the violations of right to live, torture and ill-treatment by Azerbaijani forces and demonstrates that these have been systemic during the war and its aftermath. In total, over 30 cases of illegal execution of POWs are documented in the report, including civilians. Furthermore, the Azerbaijani side did not distinguish between civilians and combatants, evidenced by indiscriminate attacks in violation of IHL obligations. For instance, the use of high fragmentation explosive materials has been identified during field visits and analyses of open-source data. The report also shows that multiple residential buildings and civilian infrastructure objects were bombed by the Azerbaijani side. Interviews were carried out with four former POWs, who provided details of their torture and ill-treatment. The victims, often elderly, were beheaded alive, mutilated, or otherwise tortured.

Ձեկույցում ներկայացվում են նաև առողջության իրավունքի, անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի և սեփականության իրավունքի խախտումների մասին ապացույցներ: Մասնավորապես, փաստերով ապացուցվում է, որ հակամարտությունը ֆիզիկական վնասվածքներ և հոգեկան տառապանք է պատճառել հարյուրավոր հայերի: Ավելին, Ադրբեջանի հարձակումների հետևանքով կաթվածահար էին եղել ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի դեմ պայքարող առողջապահական ծառայությունները, անհնար էր դարձել սոցիալական հեռավորության կանոնների պահպանումը, քանի որ մարդիկ ռմբակոծություններից պաշտպանվում էին գերբեռնված ապաստարաններում:

Պատերազմի արդյունքում կան ընտանիքի բաժանման, երեխաների կրթական գործընթացի ընդհատումների, կյանքի պայմանների վատթարացման և տնտեսական դժվարությունների բազմաթիվ դեպքեր: Համատարած են սեփականության իրավունքի խախտման դեպքերը: Շատերը զրկված են Ադրբեջանի հսկողության տակ անցած համայնքներում գտնվող իրենց տներում բնակվելու հնարավորությունից: Մոլեգնող հայատյացության պատճառով այդ մարդկանց վերադարձը սեփական տներ հնարավոր չէ: Ի հավելումս, շատ ընտանիքներ ստիպված են եղել փախչել տներից՝ հնարավորություն չունենալով վերցնել իրենց հետ արժեքավոր իրերը:

The report also provides evidence of violations of the rights to health, right to private life and family, as well as right to property. In particular, it is documented that the conflict has caused physical as well as mental injuries for hundreds of Armenians. Besides, healthcare services for fighting the Covid-19 pandemic became paralyzed due to Azerbaijan's attacks, and following social distancing rules was not possible, as people were escaping bombardments in crowded shelters.

There are multiple cases of family separations, disruptions in the education processes of children, worsened living conditions, and economic hardship issues caused by the war. Violations of the right to property are widespread. Many are unable to reside in their homes in communities that are currently under Azerbaijan's control. Due to rampant Armenophobia, it is not possible for these people to return to their homes. In addition, many families had to flee their homes without being able to retrieve their valuables.

Ձեկույցը փաստում է նաև, որ պատերազմի ընթացքում ադրբեջանական ուժերը գործել են էկոլոգիական հանցագործություններ և ոչնչացրել հայկական մշակութային ժառանգության բազմաթիվ օբյեկտներ: Փաստահավաք առաքելությունը բացահայտել է հրկիզող զինատեսակների կիրառման դեպքեր, ինչը ստիպել է բազմաթիվ ընտանիքների լքել իրենց բնակավայրերը: Հաշվարկների համաձայն՝ այս հարձակումների հետևանքով ոչնչացվել է մոտ 1800 հեկտար անտառ: Բացի այդ, եղել են Արցախում հայկական մշակութային ներկայությունը ջնջելու մտածված փորձեր: Ձեկույցում ներկայացվում են Ադրբեջանի կողմից հայկական եկեղեցիների և հուշարձանների ոչնչացման դեպքերի ապացույցներ: Այլ դեպքերում փորձեր են արվել ջնջել այդ հուշարձանների հայկական ժառանգությանը պատկանելու փաստերը:

Ձեկույցը լույս է սփռում ապօրինի միջոցների և մեթոդների վրա, որոնք Ադրբեջանը կիրառել է վերոնշյալ վայրագությունները գործելու նպատակով: Ներկայացվում են մանրամասներ պատերազմի ընթացքում օգտագործված զինատեսակների, քաղաքացիական բնակչությանը, բնակելի տարածքները և ենթակառուցվածքները թիրախավորելու մասին: Օրինակ, զեկույցում գետեղված են կասետային զինամթերքի օգտագործման, թուրքական և իսրայելական ԱԹՍ-ներով քաղաքացիական օբյեկտների թիրախային ռմբակոծման դեպքերի և ապօրինի այլ մեթոդների մասին կարևոր ապացույցներ: Ի հավելումն, զեկույցը բացահայտում է, թե ինչպես է Ադրբեջանը, Թուրքիայի օգնությամբ, պատերազմի ընթացքում օգտագործել սիրիական վարձկաններին:

The report also shows that during the war, Azerbaijani forces have also committed environmental crimes and destroyed multiple Armenian cultural heritages. The fact-finding mission has identified that they used incendiary weapons, causing many families to flee their communities. It is estimated that around 1800 hectares of forests were destroyed due to these attacks. Besides, there were deliberate attempts at erasing Armenian cultural presence in Artsakh. The report provides evidence of cases, where the Azerbaijani side destroyed Armenian churches and monuments. In other cases, it tried to erase the belonging of these monuments to Armenian heritage.

The report sheds light on the illegal means and methods that the Azerbaijani side used to create the above-mentioned atrocities. It provides detailed reflections on the weaponry used during the war and the acts of targeting civilian populations, residential areas, and infrastructures. For instance, substantial evidence of the use of cluster munition, targeted bombardments of civilian objects by Turkish and Israeli drones, and other illegal methods is demonstrated in the report. In addition, it is shown how Azerbaijan, with the help of Turkey, used Syrian mercenaries during the war.

Ադրբեջանը փորձել է թաքցնել այս հանցագործությունները և խախտումները՝ խոչընդոտելով պատերազմի ընթացքում լրագրողների աշխատանքը: Օրինակ, քաղաքացիական տարածքների վրա առանց տարբերակման հարձակումները վտանգներ են առաջացրել լրագրողների համար, իսկ անվտանգության նկատառումներով նրանց մի մասը ստիպված է եղել լքել Արցախը: Ադրբեջանը բավարար տեղեկատվություն է ունեցել որոշակի տարածքներում լրագրողների ներկայության մասին և, այդուհանդերձ, իրականացրել է հարձակումներ բարձր ճշտության զենքով, ինչը վտանգել է բազմաթիվ լրագրողների կյանքը և նրանցից ոմանց վիրավորման պատճառ դարձել:

Արցախի բնակչության դեմ Ադրբեջանի սանձազերծած պատերազմը լավ հաշվարկված որոշում էր: Միջազգային իրավաբան և ՄԱԿ-ի փորձագետ Ալֆրեդ դե Ջայասը նկարագրել է այն որպես ագրեսիայի պատերազմ, որի համար Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը պետք է կրի պատասխանատվություն¹:

Սույն զեկույցում հիմնավորված պատերազմական հանցագործությունները և ՄՄԻ-ի այլ նորմերի, ինչպես նաև մարդու իրավունքների խախտումները պահանջում են միջազգային համայնքի հրատապ արձագանքը ոչ միայն հանուն տուժողների արդարադատության իրականացման, այլև անպատժելիությունը վերացնելու համար, որը երկար ժամանակ շարունակվում է ակտիվ ռազմական գործողությունների ավարտից հետո:

¹ Alfred de Zayas, Twitter post, October 3, 2020, <https://twitter.com/alfreddezayas/status/1312400506069962754?lang=en>.

Lastly, the Azerbaijani side tried to hide these acts of crime and violations by hindering the work of journalists during the war. For example, indiscriminate attacks in civilian areas also created security threats for journalists, and some of them had to leave Artsakh due to those reasons. While Azerbaijan had sufficient information about the presence of journalists in certain areas, it still carried out high-precision attacks, which put the lives of many reporters in danger and caused injuries to some of them.

The war launched by Azerbaijan against the population of Artsakh was a calculated choice. It has been described by international jurist and UN expert Alfred de Zayas as a war of aggression for which Azerbaijan's President Ilham Aliyev should be held accountable.¹

The war crimes and other violations of IHL and human rights norms documented in this report demand urgent action by the international community not only to render justice to the victims but also to tackle the impunity that continues even after the end of active hostilities.

¹ Alfred de Zayas, Twitter post, October 3, 2020, <https://twitter.com/alfreddezayas/status/1312400506069962754?lang=en>.

Այն փաստը, որ Ադրբեջանը հրաժարվում է Հայաստանին վերադարձնել հայ ռազմագերիներին, կիրառում է ագրեսիվ և ռազմատենչ մեթոդներ, որոնք ահաբեկում են Արցախի և Հայաստանի սահմանամերձ գյուղերի բնակչությանը, ինչ-որ չափով Ադրբեջանի գործողությունների նկատմամբ միջազգային արձագանքի ծախսողման հետևանք է:

Պատասխանատվությունից խուսափելու դեպքում Ալիևի ռեժիմին կհաջողվի օգտագործել «ռազմական լուծումը» որպես ինքնորոշումը ճնշելու, էթնիկ զտումներ իրականացնելու և հակամարտության տևական լուծումները «խաղից դուրս» մղելու միջոց:

The fact that to date Azerbaijan refuses to return Armenian prisoners of war and uses aggressive and militant tactics that terrorize populations living both in Artsakh and bordering villages of Armenia is to an extent a product of a failed international response to Azerbaijan's actions.

Without accountability, Aliyev's regime will succeed in its "military solution" as a means of suppressing self-determination, causing ethnic cleansing, and sidelining lasting solutions to the conflict.

Փաստահավաք զեկույցը Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության մի խումբ կազմակերպությունների համատեղ ջանքերի արդյունք է, որի նպատակն է մանրամասն վերլուծել 2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո Արցախի ժողովրդի դեմ կատարված հանցագործությունները: Զեկույցում ներկայացված է 11 հետազոտողների, 30 հարցազրուցավարի, 8 մեդիա վերլուծաբանի մեկ տարվա աշխատանքի արդյունքը և դրանում օգտագործված են տեղեկություններ, որոնք ստացվել են Սպառազինությունների հետազոտական ծառայությունների (ARES) ընկերությունից, որն ապաքաղաքական գիտատեխնիկական հետախուզության խորհրդատվական ընկերություն է, և Mnemonic կազմակերպությունից, որը միջուկորտային, բազմամասնագիտական կազմակերպություն է, որի գործիքներն ու մեթոդաբանություններն օգնում են մարդու իրավունքների պաշտպաններին օգտագործել թվային տեղեկություններ:

Շոշափելի ռեսուրսներ ներդնելու շնորհիվ հնարավոր եղավ իրականացնել լայն թեմատիկ շրջանակով այս փաստահավաք նախագիծը, որի նպատակն է համապարփակ փաստագրել զանազան հանցագործություններ և խախտումներ:

METHODOLOGY

This fact-finding report is a collective effort of a number of Armenian civil society organizations and aims to provide an extensive analysis of the crimes committed against the people of Artsakh during the 44-day war in 2020 and its aftermath. It is a result of a year-long endeavor that brings together the work of 11 researchers, 30 interviewers, eight media analysts; it also incorporates data provided by a consortium of Armament Research Services (ARES), an apolitical technical intelligence consultancy, and Mnemonic, a cross-sectoral, cross-disciplinary organization that provides tools and methodologies that enable human rights defenders to utilize digital information.

Having invested such substantial resources, it was possible to implement this fact-finding project with a broad thematic scope in order to produce comprehensive documentation of various crimes and violations.

Նախաձեռնությունը մեկնարկեց Արցախի հայ բնակչության դեմ գործած վայրագությունները բացահայտելու և գնահատելու նպատակով: Քննության հիմնական թիրախ էր ընտրվել 44-օրյա պատերազմի ժամանակահատվածը, սակայն տվյալների հավաքագրման գործընթացը չի սահմանափակվել միայն դրանով, քանի որ ուսումնասիրվել են նաև պատերազմից առաջ և հետո տեղ գտած խախտումները՝ նպատակ ունենալով ձևավորել ամբողջական պատկեր: Տարածքային իմաստով ծրագիրը հիմնականում քննության է առել Արցախում և շրջակա հայաբնակ տարածքներում Ադրբեջանի գործած հանցագործությունները: Զեկույցում ներկայացված են նաև դիտարկումներ Հայաստանի տարածքի վրա Ադրբեջանի հարձակումների վերաբերյալ: Մեթոդաբանական այս ելակետով պայմանավորված փաստահավաք նախագծի նպատակն է հնարավորություն տալ, որպեսզի խոսեն բուն տվյալները: Այս ինդուկտիվ գործընթացի միջոցով փորձ է կատարվում բացահայտել և վերլուծել մարդու իրավունքների խախտումների հնարավորինս մեծ թվով տեսակներ և դեպքեր:

Այս նպատակով օգտագործվել են տվյալների հավաքագրման մի շարք գործիքներ: Ապացույցների մի զգալի մաս ստացվել է զանազան խախտումների վկաների և տուժողների հետ խորքային հարցազրույցներից: Կիրառվել է ընտրանքը կազմելու ձևազևղի դետերմինիստական մեթոդ: Նախապես խորհրդակցել են 879 անհատի հետ, իսկ արդյունքներն օգտագործվել են Նրանցից 359-ի հետ խորքային հարցազրույցներ անցկացնելու համար: Այս եղանակով հետազոտողներին հաջողվել է ներգրավել բավականաչափ մեծ թվով վկաներ:

The initiative started with the objective of revealing and assessing atrocities committed against the Armenian populations of Artsakh. In regard to the temporal scope of investigation, the 44-day war was selected as the primary target; however, the data collection process was not strictly limited to it, and violations before and after the war were studied as well for the purpose of painting a holistic picture. As for its spatial dimension, the project mainly investigates the crimes committed by Azerbaijan in Artsakh and areas around it populated by Armenians. The report also makes observations concerning Azerbaijan's attacks on Armenia proper. With such a methodological starting point, the fact-finding project aims to let the data speak for itself. It is an inductive process that tries to discover and analyze as many different types and cases of human rights violations as possible.

For this purpose, a number of data collection tools were used. A significant part of the evidence was derived from in-depth interviews with witnesses and victims of various violations. A non-probability snowball sampling method was used. In this process, 879 individuals were initially consulted, the results of which were used to carry out in-depth interviews with 359 of them. In this way, the researchers managed to cast a wide net and reach out to a sufficiently large number of witnesses.

Հարցազրուցավարները հանդիպել են պատերազմի հետևանքով Արցախից Հայաստան ժամանակավորապես տեղափոխված վկաների հետ, ովքեր ապաստանել էին հյուրանոցներում: Պատերազմից հետո ձևազևի մեթոդով լրացուցիչ տվյալներ հավաքելու նպատակով հարցազրուցավարներն այցելել են նաև Արցախ: Արձանագրված իրադարձությունների, օրինակ՝ ավանի կամ գյուղի զնդակոծման կամ զավթման հետքերով հարցազրուցավարները հայտնաբերել են նաև վկաների:

Առաջին փուլի հարցազրույցները 879 անհատների հետ ունեցել են կիսով չափ ազատ ձևաչափով, երբ վկաներին խնդրել են մեկնաբանել որոշակի իրադարձություններ, ինչպես նաև կիսվել անձնական փորձառություններով: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տվել հարցազրուցավարներին արձանագրել մարդկային պատմությունները և վկաների սեփական ընկալմամբ անարդարության դեպքերը: Երբ վկայի պատմությունը վկայակոչում էր մարդու իրավունքների հնարավոր խախտում, տվյալ անհատն ընտրվում էր խորքային հարցազրույցների երկրորդ փուլի համար, որի ընթացքում այդ խախտումների մանրամասները բացահայտելու նպատակով օգտագործվում էին ավելի կառուցվածքային հարցաշարեր: Հանցագործությունների և մարդու իրավունքների խախտումների հնարավոր դեպքերը ճիշտ նույնականացնելու նպատակով բոլոր հարցազրուցավարները անցել են նախնական վերապատրաստում, որը վարել են իրավագետները:

The interviewers reached out to witnesses who, due to the war, had temporarily relocated to Armenia from Artsakh and who were sheltered in hotels. After the war, the interviewers also traveled to Artsakh for the purpose of further data collection based on the snowballing method. Interviewers also identified witnesses following reported events, such as shelling or occupation of a town or a village.

The first round of interviews with 879 individuals were semi-structured, where the witnesses were asked to comment on specific events but also were given the opportunity to share their personal experiences. This framework allowed interviewers to capture human stories and what the witnesses themselves perceived to be cases of injustice. When a witness's story invoked a possible human rights violation, that individual was selected for the second round of in-depth interviews, in which more structured questionnaires were used to identify the details concerning those violations. All interviewers received advanced training from legal experts in order to make sure they can accurately identify potential cases of crimes and human rights violations.

Այս աշխատանքների կարևոր մաս է եղել տեղեկացված համաձայնությունը: Հարցազրուցավարներն օգնել են վկաներին ըմբռնել նախագծի նպատակներն ու ակնկալիքները, քաջալերել են նրանց մասնակցել նախագծին, եթե համաձայն են դրա գլխավոր նպատակին, որն է՝ բացահայտել ճշմարտությունը 2020 թվականի պատերազմի ընթացքում տեղի ունեցած իրադարձությունների մասին: Հարցազրույց տված վկաները գիտակցել են, որ նախագիծը նախատեսված չէ անձամբ իրենց կրած անարդարությունների առանձին դեպքերը հասցեագրելու համար և չի կարող երաշխավորել սոցիալական արդարություն համայնքի համար: Այս պայմաններով վկաները կամավոր կիսվել են իրենց փորձառություններով և նրանց հնարավորություն է տրվել անանուն մնալ կամ հայտնել իրենց ինքնությունը:

Այս հարցազրույցներից ստացված տվյալները համեմատվել են զանազան բաց աղբյուրներից ստացված ապացույցների հետ: Մասնավորապես, մեդիա վերլուծաբաններն օժանդակել են այս նախագծին՝ հավաքելով և վերլուծելով տեղական և միջազգային լրատվամիջոցներում հրապարակված տեղեկությունները, որոնք հետազոտողներն օգտագործել են վկաների վկայությունները վերահաստատելու համար: Վերլուծաբանները ստուգել են տեղեկությունները՝ գնահատելով դրանց իսկությունը, սկզբնաղբյուրից հավաքագրած լինելը, ներքին հակասությունների բացակայությունը, և բացահայտելով հասարակության հետ կապերի կազմակերպությունների կողմից կասկածելի պատճառներով փաստերի սխալ ներկայացման դեպքերը:

Informed consent was an essential part of this effort. Interviewers made sure that the witnesses understood the project's goals and expectations and encouraged them to participate if they agreed with the principal objective — revealing the truth about what happened during the 2020 war. The interviewed witnesses understood that the project was not meant to address specific injustices that they had suffered individually and could not guarantee social justice for the community. Within these parameters, witnesses voluntarily shared their experiences and were offered the choice to either reveal their name or remain confidential.

The data collected from these interviews were cross-checked with evidence from various open sources. In particular, media analysts assisted in this project by collecting and assessing domestic and international media reports, which researchers used to corroborate witness testimony. Analysts verified reports by assessing authenticity, whether the information was collected firsthand or not, whether the report was internally consistent, and by identifying misrepresentations made by public relations entities with dubious motives. In some cases, the data gathered from interviews and other sources was corroborated through available video materials distributed on.

Ավելին, մի շարք դեպքերում, համացանցում հայտնաբերվել են տեսանյութեր, որոնք վերահաստատում էին հարցազրույցներից և այլ աղբյուրներից ստացված տվյալները: Որոշ դեպքերում մի վկայից ստացված վկայությունը վերահաստատվում էր այլ վկաների վկայություններով, ովքեր նույն տեղանքից էին կամ ունեցել էին նույն փորձառությունը:

Եվ վերջապես, այլ աղբյուրների վավերականությունը ստուգելու և նոր ապացույցներ ավելացնելու նպատակով օգտագործվել են արբանյակային պատկերներ, գեոլոկացիայի տվյալներ և հետախուզական այլ ապացույցներ, որոնք տրամադրել են ARES/Mnemonic-ը:

Նախագծի շրջանակում, Բաց աղբյուրների տվյալների հետաքննող (OSINT) թիմ է ստեղծվել, որը կենտրոնացել է չորս հիմնական նպատակների վրա. 1) մարտական գործողությունների հասցված վնասների գնահատման նպատակով լուսանկարների, տեսանյութերի, սոցիալական ցանցերի հրապարակումների, արբանյակային պատկերների և թվային այլ բաց աղբյուրների տեղեկությունների վերլուծություն՝ Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations (Թվային բաց աղբյուրների տեղեկությունների հիման վրա հետաքննությունների վերաբերյալ Բերկլիի արձանագրություն) համաձայն, 2) հատուկ հետաքրքրություններ կայացնող իրադարձությունների գեոլոկացիա և, հնարավորության դեպքում, ժամանակագրական լոկացիա, 3) զինատեսակների նույնականացում, 4) առցանց բովանդակության պահպանում և արխիվացում:

Independently obtained testimony of one witness was at times corroborated by that of other witnesses who were from the same location or who had shared the same experience.

Finally, the satellite imagery, geolocation data, and other intelligence evidence provided by ARES/Mnemonic were used for checking the validity of other sources and adding new evidence.

Within the frame of the project, an open source intelligence team (OSINT) was set up, which focused on four main objectives: 1) analyzing photos, videos, social media posts, satellite imagery, and other digital open source information, as defined in the Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations, for the purpose of battle damage assessment; 2) geolocation, and, where possible, chronolocation of specific events of interest; 3) weapons identification; and 4) online content preservation and archiving.

Լիցենզավորված բժշկի հետ համատեղ, ով մարդու իրավունքների խախտումների ոլորտի բժշկական փորձագետ է, թիմն ուսումնասիրել է նաև ենթադրաբար մահապատժի ենթարկված զինվորների լուսանկարները և տեսագրությունները:

Գեոլոկացիայի, ժամանակագրական լոկացիայի, մարտական գործողությունների հասցված վնասների վերլուծության նպատակով արբանյակային պատկերներ են ստացվել զանազան աղբյուրներից, այդ թվում՝ Google Earth Pro-ից, Planet's SkySat պատկերների արխիվից և Maxar SecureWatch-ից: Զինատեսակների նույնականացումն իրականացրել են ռազմական ոլորտի, կրակային պատրաստության և/կամ պատկերների կամ տեսանյութերի օգնությամբ զինատեսակների հեռավար նույնականացման մասնագիտական մեծ փորձ ունեցող փորձագետներ: Առցանց բովանդակությունը պահպանելու նպատակով օգտագործվել են Perma.cc, Hunchly, Mega.nz, archive.today, և Internet Archive's archive.org նախագծերը այն տվյալները մշտապես պահպանելու համար, որոնք կարող է ջնջել սկզբնական URL-ից բովանդակության հեղինակը կամ հոսթինգի ծառայություններ տրամադրող հարթակները (օրինակ՝ Telegram, YouTube, Twitter և այլն): Առցանց տեսանյութերը ներբեռնելու նպատակով օգտագործվել են youtube-dl հրամանների տողերի գործիք, սոցիալական ցանցերի հրապարակումների աղբյուրի կոդերը և Telegram-ի կոնտենտն արտածելու համար Linux-ի վրա հիմնված վիրտուալ գործիքը: Յուրաքանչյուր տեսանյութ հետո պահպանվել է Mega.nz-ում, որը Նոր Զելանդիայում գտնվող կոդավորված տվյալների պահպանման ամպային ծառայություն է:

The team also reviewed photos and videos of allegedly executed soldiers with a licensed physician who is a medical expert in the context of human rights violations.

Satellite imagery were obtained for the purposes of geolocation, chronolocation, and battle damage analysis from various sources, including Google Earth Pro, Planet's SkySat imagery archive, and Maxar SecureWatch. Weapons identification was carried out by experts in the field who have extensive expertise in the military, firearms training, and/or remote identification of weapons by still image or video. For preservation of online content, Perma.cc, Hunchly, Mega.nz, archive.today, and the Internet Archive's archive.org project were used to preserve data forever that could be taken down from its original URL by the content creator or by the hosting platforms themselves (e.g., Telegram, YouTube, Twitter, etc.).

For the scraping of web video, the command line tool youtube-dl, source code of social media posts, and a Linux-based virtual machine for scraping Telegram content were used. Each video was then preserved on Mega.nz, an encrypted cloud storage service based in New Zealand.

Լուսանկարների և տեսանյութերի մետատվյալները վերլուծելու նպատակով OSINT-ի թիմն օգտագործել է exiftool և ffprobe հրամանների տողերի գործիքները, ինչպես նաև MediaInfo-ն որպես GUI-ի (օգտատիրական գրաֆիկական ինտերֆեյս) վրա հիմնված ծրագիր: OSINT-ի թիմն օգտվել է նաև տվյալների վիզուալիզացման Flourish հարթակից համեմատական և հակադրական պատկերներ ստեղծելու համար, որոնք ցույց կտան հետաքրքրության առարկա հանդիսացող նույն տարածքը որոշակի ժամանակահատվածից առաջ և հետո: Օրինակ՝ արկի հարվածի հնարավոր տեղը ցուցադրելու համար օգտագործվել է համեմատական և հակադրական պատկեր, որը հնարավորություն է տվել վիզուալիզացնել տվյալ միջադեպից առաջ և հետո արբանյակային պատկերներում ցուցադրվածը:

Շատ դեպքերում տեսանելի է եղել ակնհայտ վնասը, սակայն եղել են նաև դեպքեր, երբ այդ վնասները տեսանելի չեն եղել կիրառած զինատեսակի, արբանյակային պատկերի գետնի վրա պիկսելների քանակի կամ լուծաչափի կամ ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում հետաքրքրություն ներկայացնող տարածքի վատ ծածկույթի պատճառով:

Սպառազինությունների հետազոտական ծառայությունները, որոնք հայտնի են որպես ARES, իրականացրել են զինատեսակների նույնականացում և վերլուծություն: Անձնական գաղտնիության և անվտանգության նկատառումներով գեոլոկացիայի և զինատեսակների հարցերով փորձագետները ցանկացել են պահպանել անանունությունը, սակայն թիմի յուրաքանչյուր անդամ ունի հետաքննությունների մեծ փորձ և կարող է ցպահանջ ներկայացնել նախկինում կատարված աշխատանքների օրինակներ կամ անանունացված ինքնակենսագրություն:

For analyzing metadata of photos and videos, OSINT used the command line tools exiftool and ffprobe, as well as MediaInfo, as GUI-based program. Also Flourish, a data visualization platform was used to create “slider juxtaposition images,” which are images that show one area of interest before and after a specific period of time. For example, to show where a munition might have landed on the ground, OSINT used a slider juxtaposition image to visualize what the satellite imagery showed both before and after the incident in question.

Many times, overt damage was visible, however there were also incidents where damage was not visible due to the nature of the munition, the GSD (ground sample distance), or visual resolution, of the satellite image, or poor coverage of the area of interest during the period in question.

Armament Research Services, known as ARES, conducted the weapons identification and analysis. Geolocation and weapons identification experts wish to remain anonymous for security and privacy reasons, but each member of the team has extensive investigative experience and can provide examples of previous work or anonymized CVs upon request.

Տարբեր աղբյուրներից ստացված լայնածավալ տվյալները դասակարգվել են՝ խախտումների որոշակի դեպքերի հետ դրանց փոխկապակցվածությունից ելնելով: Այս կերպ հնարավոր է եղել դիտարկել յուրաքանչյուր դեպքը բազմաթիվ տեսանկյուններից և ներկայացնել տեղի ունեցածի մանրամասն և արժանահավատ պատկերը: Այս գործընթացում օգտագործվել են նաև այլ կողմերի պատրաստած հետաքննական զեկույցները: Այս դիտարկումները, հաջորդիվ ուսումնասիրվել են համապատասխան իրավական համատեքստերում հանցագործության և մարդու իրավունքների խախտման դեպքերը բացահայտելու համար: Այս գործընթացին մասնակցել են իրավագետներ, ովքեր գնահատել են նույնականացված դեպքերը միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների նորմերի տեսանկյունից: Գնահատումներին հաջորդիվ դեպքերը խմբավորվել են՝ մարդու իրավունքների խախտումների տեսակներից ելնելով:

Այս դեպքերի նմանօրինակ խմբավորումն օգնել է նաև ցուցադրել դրանց կանոնավոր և պարբերական բնույթը: Ձեկույցը կազմվել է այս թեմատիկ դասակարգումներից ելնելով, իսկ հավաքված ապացույցներն օգտագործվել են հանցագործությունների և խախտումների ծավալների և բնույթի մասին փաստարկներ ներկայացնելու համար:

The large pool of data collected from different sources was categorized based on their relation to particular cases of violation. In this way, it was possible to look at each case from multiple angles and provide a detailed and credible observation of what happened. In this process, investigative reports prepared by other parties were used, as well. Subsequently, these observations were studied in their respective legal contexts to reveal whether there were instances of crime and human rights violations. In this process, legal experts were involved in order to assess the identified cases from the vantage point of IHL and human rights norms.

Following these assessments, cases were clustered based on the types of human rights violations. Bringing these cases together in such a way also helped to showcase their regularity and systematic nature. The report itself is structured based on these thematic categorizations, where the gathered evidence is used to make arguments about the scope and nature of the crimes and violations.

Ամփոփելով՝ սույն զեկույցում օգտագործված են բազմաթիվ աղբյուրներ պատերազմի ընթացքում Ադրբեջանի գործած վայրագությունների մասին ապացույցների վրա հիմնված դիտարկումներ ներկայացնելու համար: Այդուհանդերձ, կարևոր է նշել, որ այս նախագիծը հիմնականում առաջնորդվում է վկաների փորձառություններով. քննարկված թեմաները և խնդիրները հիմնվում են վկաների հաղորդումների վրա: Այլ լրացուցիչ տեղեկությունների ուսումնասիրությունը նպատակ է ունեցել վերահաստատել վկաների անմիջական փորձառությունները և բարձրացնել դրանց արժեքը:

Ձեկույցը համապարփակ է, քանի որ փաստեր է ներկայացնում մարդու իրավունքների նախկինում չհաղորդված, ինչպես նաև մարդու իրավունքների մասին այլ զեկույցներում տեղ գտած խախտումների մասին:

To summarize, this report uses multiple sources to make evidence-based observations about the atrocities committed by Azerbaijan during the war. Nevertheless, it is important to note that this project is primarily driven by the experiences of the witnesses: the topics and issues discussed are based on what the witnesses reported. The review of other supplemental information was to corroborate and strengthen the value of these first-hand witness experiences.

The report is comprehensive in scope as it documents both previously unreported human rights violations, as well as those reported by other human rights reports.

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ելնելով սույն զեկույցում փաստագրված պատերազմական հանցագործություններից և մարդու իրավունքների այլ խախտումներից և նման խախտումների համար պատասխանատվության ենթարկելու նպատակներից՝ հետազոտողները մշակել են մի շարք առաջարկություններ:

Առաջարկությունները նախատեսված են միջազգային, տարածաշրջանային և ազգային դերակատարների համար և խմբավորված են ըստ թեմաների, որոնք համահունչ են զեկույցի բովանդակությանը:

RECOMMENDATIONS

Based on the war crimes and other human rights violations documented in this report, and for the purpose of creating accountability for such violations, researchers are putting forward a set of recommendations.

The recommendations are directed towards specific international, regional, and domestic actors, and are thematically organized in line with the report's Table of Contents.

ԱՈՍԱԶԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ

Առավելագույնս օգտագործել մարդու իրավունքների բազմակողմ և միջազգային մեխանիզմները, այդ թվում՝ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհուրդը, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը, ԵՄ-ը, Եվրոպայի խորհուրդը և ԵԱՀԿ-ը՝ 44-օրյա պատերազմի ընթացքում տեղ գտած մարդու իրավունքների խախտումների և Ադրբեջանի կողմից շարունակվող ագրեսիայի վրա լույս սփռելու, ինչպես նաև կոնկրետ, այդ թվում՝ իրավական գործողություններ պահանջելու նպատակով:

Հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության) առնչությամբ՝

- Վերջին շրջանում Ադրբեջանի դեմ Արդարադատության Միջազգային Դատարան ներկայացված գործի շրջանակներում ներգրավել նաև ՄԱԿ-ի Ռասիզմի ժամանակակից ձևերի հարցերով հատուկ զեկուցողին, իսկ վարույթն ավարտվելուց հետո դիմել ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդին՝ պահանջելով այս հարցը ներկայացնել Գլխավոր Ասամբլեային և Անվտանգության խորհրդին՝ Ադրբեջանի դեմ պատժամիջոցներ կիրառելու նպատակով:
- Համագործակցել նաև եվրոպական և տարածաշրջանային մեխանիզմների, օրինակ՝ Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական հանձնաժողովի և ԵԱՀԿ-ի հետ՝ պահանջելով պատասխանատվության ենթարկել Ադրբեջանին՝ ռասիստական քաղաքականության և պրակտիկայի համար:

Maximally use multilateral and international human rights mechanisms including the UN Human Rights Council, UN Security Council, the EU, Council of Europe and OSCE to shed light on the rights violations that have taken place during the 44-day war as well as on the continued Azerbaijani aggression; demand concrete actions, including legal.

As to anti-Armenian racism:

- With regard to the case recently taken against Azerbaijan before the International Court of Justice, engage also the UN Special Rapporteur on contemporary forms of racism, and once proceedings conclude, seek that the UN Human Rights Council refers this matter to the General Assembly and the Security Council for sanctions against Azerbaijan.
- Engage also with European and regional mechanisms like the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) and the OSCE advocating for Azerbaijan to be held accountable for its racist policies and practices.

TO THE GOVERNMENT OF ARMENIA

Պատերազմական բռնությունների և մարդու իրավունքների բռն խախտումների առնչությամբ`

- Հետամուտ լինել, որ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհուրդը և ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակը (UN OHCHR) քննեն Ադրբեջանի պատերազմական հացագործությունները և մարդու իրավունքների խախտումները, որոնց ապացույցները ներկայացված են սույն զեկույցում, ինչպես նաև առաջարկեն ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և Անվտանգության խորհրդին հարցը ներկայացնել Միջազգային Քրեական Դատարան:

Անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքի և էթնիկ զտումների պատճառով տեղահանված անձանց իրավունքների առնչությամբ`

- Միջազգային գործընկերների և դոնորների հետ համագործակցությամբ ու համակարգմամբ ապահովել տեղահանված ընտանիքների և անհատների անմիջական կարիքների բավարարումը, այդ թվում` սննդի, հագուստի և ապաստանի տրամադրումը, մշակել և իրականացնել վերաբնակեցման և ինտեգրման սոցիալական ծրագրեր, որոնք ընդգրկում են մասնագիտական վերապատրաստում, աշխատանքի տեղավորում և աջակցություն երեխաներին:
- Աջակցել տեղահանված անձանց, նրանց հասանելի դարձնել միջազգային և տարածաշրջանային իրավական մեխանիզմները, օրինակ` ՄԻԵԴ-ը, իրավական պաշտպանության և տեղահանման արդյունքում առաջացած վնասների փոխհատուցման նպատակով:

As to all war crimes and all violations of human rights:

- Seek that UN Human Rights Council and OHCHR investigate the war crimes and violations of human rights committed by Azerbaijan as evidenced in this report, and that they recommend to the UN General Assembly and Security Council referral of the matter to the International Criminal Court.

As to the rights of private and family life and as regards displaced persons due to ethnic cleansing:

- In cooperation and coordination with international partners and donors, ensure that the immediate needs of displaced households and persons are met, including provision of food, clothing and shelter, and develop and implement social programs for resettlement and integration, including employment training and placement, and assistance to children.
- Facilitate and assist displaced persons to access international and regional legal mechanisms such as ECHR to remedy and redress the harms wrought by displacement.

Մշակութային ժառանգության պահպանման առնչությամբ`

- Եվրոպայի Խորհրդի Մշակույթի, ժառանգության և լանդշաֆտի հարցերով կոմիտեի ուշադրությանը ներկայացնել հայկական մշակութային և կրոնական հուշարձանների և ժառանգության ոչնչացման և ձևախեղման դեպքերը` հստակ պահանջելով ձեռնարկել գործողություններ և իրավիճակը ներկայացնել Նախարարների Կոմիտեին:

Ադրբեջանի և Թուրքիայի կողմից օտարերկրյա վարձկանների օգտագործման առնչությամբ`

- Համագործակցել այլ երկրների կառավարությունների հետ «Վարձկանների հավաքագրման, օգտագործման, ֆինանսավորման և ուսուցման դեմ» միջազգային կոնվենցիայի պահանջների կատարումն ապահովելու ուղղությամբ:
- Այլ երկրների հետախուզական ծառայությունների, մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող կազմակերպությունների (օրինակ` Amnesty International և Human Rights Watch) հետ համագործակցելով` հավաքել տեղեկություններ վարձկանների և նրանց հավաքագրողների վերաբերյալ և տրամադրել այդ տեղեկությունները Միջազգային Քրեական Դատարանին և ՄԱԿ-ի Վարձկանների օգտագործման հարցերով աշխատանքային խմբին` որպես մարդու իրավունքների խախտումների մասին վկայություններ, որոնք խոչընդոտել են մարդկանց ինքնորոշման իրավունքի իրացմանը` վարձկաններ ներգրավելու և օգտագործելու համար անհատ հավաքագրողներին և պետությունները պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով:

As regards cultural heritage preservation:

- Report the facts of demolition and alterations of Armenian cultural and religious monuments and heritage to the Council of Europe's Committee for Culture, Heritage and Landscape with clear demands for actions and presentation of the situation to the Committee of Ministers.

As to use of foreign mercenaries by Azerbaijan and Turkey:

- Collaborate with other governments to enforce the implementation of the International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries.
- Compile information on mercenaries and their recruiters through cooperation with the intelligence agencies of other countries, as well as in cooperation with human rights organizations like Amnesty International and Human Rights Watch, and share this information with the International Criminal Court and with the UN Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise on the right of peoples to self-determination, in order to create accountability for private recruiters and States for engaging and deploying mercenaries.

Արցախում էթնիկ գտումների առնչությամբ՝

- Կոչ անել ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Խորհրդի ա) զարգացման հարցերով Յատուկ զեկուցողին, բ) Ժողովրդավարական և հավասար միջազգային կարգի խթանման հարցերով Անկախ փորձագետին, գ) մարդու իրավունքների և միջազգային համերաշխության հարցերով Անկախ փորձագետին, դ) մարդու իրավունքների իրագործման վրա միակողմանի հարկադրման միջոցների բացասական ազդեցության հարցերով Յատուկ զեկուցողին ուսումնասիրել Արցախի ինքնորոշման պահանջատիրությունը Ժողովրդավարական և հավասար միջազգային կարգի խթանման հարցերով Անկախ փորձագետի 2014 թվականի ինքնորոշման մասին զեկույցի (A/69/272) շրջանակներում, և միջնորդել, որ այս Յատուկ մարմինները զեկուցեն և առաջարկեն ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին ճանաչել և աջակցել Արցախի ինքնորոշմանը պաշտպանելի սահմաններով, որոնք ընդգրկում են հակամարտությունից առաջ հայաբնակ բոլոր համայնքները, և ապահովել ցամաքային հաղորդակցություն Յայաստանի հետ:

As to the ethnic cleansing of Artsakh:

- Call upon the UN Human Rights Council's a) Special Rapporteur on the right to development, b) the Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, c) the Independent Expert on human rights and international solidarity, and d) the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights, to study Artsakh's claim for self-determination within the framework of the 2014 report on self-determination (A/69/272) by the Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, and advocate that these Special Procedures report and recommend to the UN Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council, to recognize and support self-determination for Artsakh with defensible borders inclusive of all Armenian inhabited communities prior to the conflict and secure on land communication with Armenia.

**ԱՈՍԱԶԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՄԱԿ-Ի ՄԱՐԴՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԽՈՐՀՐԴԻ ՀԱՏՈՒԿ
ԸՆԹԱՑՎԱԿԱՐԳԵՐԻՆ**

Հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության) առնչությամբ՝

- Ռասիզմի ժամանակակից ձևերի, ռասայական խտրականության, այլատյացության և հարակից անհանդուրժողականության հարցերով Հատուկ զեկուցողին. քննության առնել հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության), ատելության խոսքի, ատելության հողի վրա հանցագործությունների Ադրբեջանի քաղաքականությունը և պրակտիկան, ինչպես նաև առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ գործարկելով Ադրբեջանի նկատմամբ Հատուկ ընթացակարգ:

Պատերազմական հանցագործությունների և կյանքի, անձի ազատության և անվտանգության, խոշտանգումից և վատ վերաբերմունքից ազատ լինելու իրավունքների խախտումների առնչությամբ՝

- Արտադատական, արագացված կամ կամայական մահապատիժների հարցերով Հատուկ զեկուցողին և խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի հարցերով Հատուկ զեկուցողին. քննության առնել Ադրբեջանի՝ սույն զեկույցում փաստարկված պատերազմական հանցագործությունները, և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային

As to anti-Armenian racism:

- To the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance: investigate Azerbaijan for its policy and practice of anti-Armenian racism, hate speech, and hate crimes, and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability, including mandating a Special Procedure specific to Azerbaijan.

As to war crimes and violations of the rights to life, liberty and security of person, and freedom from torture and ill treatment:

- To the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, and to the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment: investigate Azerbaijan for the relevant war crimes documented in this report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability, including mandating a Special Procedure specific to Azerbaijan, and referring this matter to the International Criminal Court for the prosecution of war crimes and the crime of aggression.

**TO THE VARIOUS
SPECIAL PROCEDURES
OF THE UN HUMAN
RIGHTS COUNCIL**

և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ գործարկելով Ադրբեջանի նկատմամբ Հատուկ ընթացակարգ, ինչպես նաև փոխանցել հարցը Միջազգային Քրեական Դատարան պատերազմական հանցագործությունների և ագրեսիայի հանցագործության քրեական հետապնդման համար:

- Կամայական ազատագրկման հարցերի Աշխատանքային խմբին և Հարկադրված և բռնությամբ անհետացումների հարցերով Աշխատանքային խմբին. քննել Ադրբեջանի կողմից քաղաքացիական անձանց պատանդ վերցնելու, ռազմագերիներին և էթնիկ հայերին շարունակ պահելու փաստերը՝ անկախ այդ անձանց Ադրբեջանի տված կարգավիճակից, պահանջել բոլոր էթնիկ հայերի ազատումը և վերադարձը, զեկուցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

Առողջության իրավունքի խախտումների առնչությամբ՝

- Յուրաքանչյուր մարդու՝ ֆիզիկական եւ հոգեկան առողջության առավելագույնս հասանելի մակարդակից օգտվելու իրավունքի հարցերով Հատուկ զեկուցողին. քննել և ներկայացնել Ադրբեջանի կողմից համավարակի ընթացքում զինված հակամարտության մորատորիումի խախտման, շտապ օգնության մեքենաների թիրախավորման և բժշկական հաստատությունների ոչնչացման դեպքերը, որոնցից յուրաքանչյուրը

- To the Working Group on Arbitrary Detention and the Working Group on enforced or involuntary disappearances: investigate Azerbaijan's taking of civilians as hostages and continued detention of POWs and all other ethnic Armenians regardless of the status Azerbaijan assigns to such persons, advocate for the release and repatriation of all ethnic Armenians, and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability.

As to violations of the right to health:

- To the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health: investigate and report on Azerbaijan's violation of the moratorium on armed conflict during the pandemic, and on the targeting of ambulances and destruction of medical facilities, all of which compromise the right to health in both the short and long term and during a pandemic, and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability.

կարճաժամկետ և երկարաժամկետ տևողությամբ և համավարակի ընթացքում խախտում է առողջության իրավունքը, զեկույցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

Էկոլոգիական հանցագործությունների առնչությամբ`

- Անվտանգ, մաքուր, առողջ և կայուն շրջակա միջավայրից օգտվելու ոլորտում մարդու իրավունքների պարտավորությունների հարցերով Հատուկ զեկույցողին. քննել Ադրբեջանի կողմից սպիտակ ֆոսֆորի ապօրինի օգտագործման դեպքերը և շրջակա միջավայրի համար վնասակար այլ գործողությունները, որոնք խաթարում են գյուղերի ինքնաբավությունը, զեկույցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

Մշակութային ժառանգության պահպանման առնչությամբ`

- Մշակութային իրավունքների հարցերով Հատուկ զեկույցողին. այցելել և քննել Ադրբեջանի կողմից մշակութային հուշարձանները թիրախավորելու, վնասելու կամ ոչնչացնելու, ինչպես նաև հայկական մշակութային հուշարձանների ձևափոխման և մշակութային յուրացման, մշակութային սեփականության վերադարձը

As regards environmental crimes:

- To the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy, and sustainable environment: investigate Azerbaijan's illegitimate use of white phosphorous and other acts harmful to the environment and which compromise the self-sustainability of villages and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability.

As regards cultural heritage preservation:

- To the Special Rapporteur in the field of cultural rights: visit and investigate Azerbaijan's targeting, damaging or destroying of cultural monuments, as well as its altering and cultural appropriation of Armenian cultural monuments, and its refusal to return cultural property, and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly and the Security Council take action to create accountability and to safeguard cultural monuments and historic sites currently under threat.

մերժելու դեպքերը, զեկուցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու և ներկայումս վտանգված մշակութային հուշարձանների ու պատմական վայրերի պաշտպանության ուղղությամբ:

Լրագրողների և խոսքի ազատության իրավունքները հարգելու առնչությամբ՝

- Կարծիքի և արտահայտման ազատության իրավունքի խրախուսման և պաշտպանության հարցերով Հատուկ զեկուցողին. քննել Ադրբեջանի կողմից իր տարածքում և դրանից դուրս լրագրողներին և բլոգերներին թիրախավորելու, հետապնդելու և պատժի ենթարկելու դեպքերը, պահանջել ապահովել Հայաստանից լրագրողների և բլոգերների անխոչընդոտ մուտքն Արցախի տարածք, զեկուցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

Ադրբեջանի և Թուրքիայի կողմից օտարերկրյա վարձկանների օգտագործման առնչությամբ՝

- Վարձկանների՝ որպես մարդու իրավունքները խախտելու և ազգերի ինքնորոշման իրավունքի իրագործմանը խոչընդոտելու միջոց օգտագործման հարցերով Աշխատանքային խմբին. քննել Ադրբեջանի կողմից վարձկանների օգտագործման, Ադրբեջանում օգտագործելու նպատակով Թուրքիայի կողմից

As regards respect for journalists and freedom of expression:

- To the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression: investigate the targeting of journalists and bloggers, and the persecution and reprisals by Azerbaijan against journalists and bloggers, both inside and outside of Azerbaijan, advocate for the unfettered entry of journalists and bloggers to Artsakh from Armenia, and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability.

As to use of foreign mercenaries by Azerbaijan and Turkey:

- To the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination: investigate Azerbaijan's deployment of mercenaries, and Turkey's recruitment and transport of such mercenaries for deployment in Artsakh, and study Artsakh's claim for self-determination, and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability for the use of mercenaries.

Նման վարձկանների հավաքագրման և փոխադրման դեպքերը և ուսումնասիրել Արցախի ինքնորոշման պահանջը, զեկույցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին քայլեր ձեռնարկել վարձկանների օգտագործման համար Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

Էթնիկ գտումների առնչությամբ՝

- Զարգացման հարցերով Հատուկ զեկույցողին, Ժողովրդավարական և հավասար միջազգային կարգի խթանման հարցերով Անկախ փորձագետին, Մարդու իրավունքների և միջազգային համերաշխության հարցերով Անկախ փորձագետին և Մարդու իրավունքների իրագործման վրա միակողմանի հարկադրման միջոցների բացասական ազդեցության հարցերով Հատուկ զեկույցողին. ուսումնասիրել Արցախի ինքնորոշման պահանջը Ժողովրդավարական և հավասար միջազգային կարգի խթանման հարցերով Անկախ փորձագետի 2014 թվականի ինքնորոշման մասին զեկույցի (A/69/272) շրջանակներում հիմնվելով միջազգային իրավունքի ներքո erga omnes պարտավորության, ՄԱԿ-ի Կանոնադրության սկզբունքների և Միջազգային դաշնագրերի վրա, զեկույցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին ճանաչել և աջակցել Արցախի ինքնորոշմանը պաշտպանելի սահմաններով, որոնք ընդգրկում են հակամարտությունից առաջ հայաբնակ բոլոր համայնքները, և ապահովել ցամաքային հաղորդակցություն Հայաստանի հետ:

As regards ethnic cleansing:

- To the Special Rapporteur on the right to development, to the Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, to the Independent Expert on human rights and international solidarity, and to the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights: study Artsakh's claim to self-determination and based on the 2014 report on self-determination (A/69/272) by Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, based on the erga omnes obligation under international law, based upon the principles of the UN Charter and the obligations of the International Covenants, report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to recognize and support the self-determination of the Armenians of Artsakh with defensible borders which include all Armenian populated communities prior to the 44-Day War and secure on land communication with Armenia.

**ՄԱԿ-ի
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԱՅԻՆ
ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ**

Հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության) առնչությամբ՝

- Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեին (CERD)՝ նկատի առնելով Ադրբեջանի հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության) քաղաքականությունը և պրակտիկան, որոնք արձանագրված են CERD-ի 2001, 2005, 2009 և 2016 թվականների եզրափակիչ դիտարկումներում, և նախագահ Ալիևի ատելության խոսքի վերջին դրսևորումները, ճանաչել Ադրբեջանի կողմից Կոնվենցիայի խատումները և դրանց մասին տեղեկացնել Կոնվենցիայի մյուս Մասնակից պետություններին, համագործակցել Մարդու իրավունքների Խորհրդի հետ՝ հարցը ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և Անվտանգության Խորհրդին ներկայացնելու և վերջիններիս կողմից Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու գործողություն ձեռնարկելու նպատակով:

Պատերազմական հանցագործությունների և կյանքի, անձի ազատության և անվտանգության, խոշտանգումից և վատ վերաբերմունքից ազատ լինելու իրավունքների խախտումների առնչությամբ՝

- Խոշտանգումների դեմ պայքարի կոմիտեին (CAT) և Հարկադրված անհետացումների հարցերով կոմիտեին. քննել Էթնիկ հայերի, այդ թվում՝ պատանդ քաղաքացիական անձանց, ռազմագերիների և այլ կարգավիճակ ունեցող անձանց գլխատման, առանց դատի մահապատժի ենթարկելու, անդամախեղման,

As to anti-Armenian racism by Azerbaijan:

- To the Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD): considering Azerbaijan's policy and practice of anti-Armenian racism, as documented in CERD concluding observations for the years 2001, 2005, 2009, and 2016, and considering the latest hate speech by President Aliyev himself, recognize and notify other State Parties of Azerbaijan's failure to act in good faith in regard to the Convention, and cooperate with the Human Rights Council for referral and action by the General Assembly and the Security Council to hold Azerbaijan accountable.

As to war crimes and the violation of the rights to life, liberty and security of person, freedom from torture and ill-treatment:

- To the Committee Against Torture (CAT), and to the Committee on Enforced Disappearances: inquire, investigate and request remedial action from Azerbaijan for beheadings, summary executions, mutilations, and torture and ill-treatment of ethnic Armenians, including civilian hostages, POWs, and those of any other status; demand immediate release and repatriation of all ethnic Armenians detained by Azerbaijan regardless of the status ascribed by Azerbaijan; investigate Azerbaijan's failure to notify of ethnic Armenians detained; and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action

**TO THE VARIOUS
UN TREATY BODIES**

խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի դեպքերը և պահանջել Ադրբեջանից վնասների փոխհատուցում, պահանջել Ադրբեջանում պահվող բոլոր էթնիկ հայերի անհապաղ ազատում և վերադարձ՝ անկախ Ադրբեջանի կողմից Նրանց վերագրվող կարգավիճակից, քննել Ադրբեջանի կողմից պահվող էթնիկ հայերի մասին չծանուցելու փաստը, զեկուցել ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին և առաջարկել քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ գործարկելով Ադրբեջանի նկատմամբ Հատուկ ընթացակարգ:

- Խոշտանգումների կանխարգելման ենթակոմիտեին (SPT). այցելել Ադրբեջանում պահվող բոլոր էթնիկ հայերին, պահանջել Նրանց նկատմամբ մարդկային վերաբերմունք, Նրանց ազատ արձակումը և վերադարձը:

Առողջության, անձնական և ընտանեկան կյանքի, սեփականության, էկոլոգիական և մշակութային իրավունքների խախտումների առնչությամբ՝

- Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտեին՝ քննել համավարակի ընթացքում զինված հակամարտության մորատորիումի խախտման, շտապ օգնության մեքենաների և բժշկական հաստատությունների թիրախավորման, վնասման և ոչնչացման, համավարակի ընթացքում առողջության իրավունքի խախտման, քաղաքացիական անձանց թիրախավորելու արդյունքում անձնական և ընտանեկան կյանքի վրա բացասական ազդեցության,

to create accountability, including mandating a Special Procedure specific to Azerbaijan.

- To the Subcommittee on the Prevention of Torture (SPT): visit all ethnic Armenians detained in Azerbaijan, regardless of the status ascribed by Azerbaijan; advocate for their humane treatment and demand their release and repatriation.

As to violations of the rights to health, private and family life, property, environment, and cultural rights:

- To the Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR): investigate and request remedial action from Azerbaijan regarding all harms done by violating the moratorium on armed conflict during the pandemic; targeting, damaging and destroying ambulances and medical facilities and, thus, compromising access to health care in a pandemic; negatively impacting private and family life by targeting civilians, indiscriminate shelling of populations, destroying property and means of livelihood, and forced displacement via ethnic cleansing policies; damage to the environment reducing the self-sustainability of villages; damage and destruction of cultural monuments, historic sites, and undermining cultural heritage and identity; report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability.

բնակչության առանց խտրականության ռմբակոծման, սեփականության և կենսագոյության միջոցների ոչնչացման, էթնիկ գտումների միջոցով հարկադրված տեղահանման, գյուղերի ինքնաբավությունը խաթարող շրջակա միջավայրի վնասման, մշակութային հուշարձանների, պատմական վայրերի վնասման և ոչնչացման, մշակութային ժառանգության և ինքնության խարխլման դեպքերը և պահանջել Ադրբեջանից բոլոր վնասների փոխհատուցում, զեկուցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

Էթնիկ գտումների առնչությամբ՝

- Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտեին՝ ուսումնասիրել Արցախի ինքնորոշման պահանջը և Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 1-ին հոդվածի 3-րդ մասի լույսի ներքո հիշեցնել Ադրբեջանին դաշնագրերով ստանձնած պարտավորությունները բարեխղճորեն կատարելու մասին, զեկուցել և առաջարկել ՄԱԿ-ի Մարդու Իրավունքների Խորհրդին, ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեային և ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդին քայլեր ձեռնարկել Ադրբեջանին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

As regards ethnic cleansing:

- To CESCR: study the Artsakh claim to self-determination and in the light of common covenant article 1(3) remind Azerbaijan of its good faith obligations to the covenants, and report and recommend that the Human Rights Council, the General Assembly, and the Security Council take action to create accountability.

**ԵՎՐՈՊԱՅԻ
ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԵՎ
ՀԱՐԱԿԻՑ
ՍԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ ԵՎ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ**

Ադրբեջանի հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության) առնչությամբ`

- Ռասիզմի և անհանդուրժողականության հարցերով եվրոպական հանձնաժողովին (ECRI). Նկատի առնելով Ադրբեջանում հակահայկական ռասիզմի (հայատյացության) երկարատև պատմությունը, վերջին պատերազմական հանցագործությունները որպես նման ռասիզմի դրսևորում, Նախագահ Ալիևի շարունակական ատելության խոսքը և խտրականության ու բռնության հրահրումը` կոչ անել Նախարարների Կոմիտեին դիտարկել այս հարցը և հարակից խնդիրները և շարունակվող բռնությունների համար պատասխանատվության ենթարկել Ադրբեջանին

Խոշտանգումների արգելքի և ազատության և անվտանգության իրավունքի առնչությամբ`

- Խոշտանգումների կանխարգելման եվրոպական կոմիտեին (CPT). հատուկ այցեր կատարել Ադրբեջան, հանդիպել Ադրբեջանում պահվող բոլոր էթնիկ հայերի հետ` անկախ Ադրբեջանի կողմից Նրանց վերագրվող կարգավիճակից, քննել և հաղորդել խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի դեպքերի մասին, հետամուտ լինել CPT բոլոր հանձնարարականների իրականացմանը:

Ադրբեջանի և Թուրքիայի կողմից օտարերկրյա վարձկանների օգտագործման առնչությամբ`

- Կոռուպցիայի դեմ պայքարի պետությունների խմբին (GRECO), Փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի միջոցառումները

As to anti-Armenian racism by Azerbaijan:

- To the European Commission on Racism and Intolerance (ECRI): considering Azerbaijan's long history of anti-Armenian racism, the recent war crimes as a manifestation of such racism, and President Aliyev's continued hate speech and incitement to discrimination and violence, call upon the Committee of Ministers to take up this and related issues and to create accountability for Azerbaijan's continued violations.

As to violations of the prohibition on torture and the right to liberty and security:

- To the European Committee on the Prevention of Torture (CPT): carry out ad hoc visits to Azerbaijan, meet with all ethnic Armenians detained by Azerbaijan regardless of ascribed status, investigate and report on instances torture and ill treatment, and follow up on the implementation of CPT recommendations.

As to use of foreign mercenaries by Azerbaijan and Turkey:

- To the Group of States against corruption (GRECO), and to Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism (MONEYVAL), and to The Conference of the Parties under the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from

**TO THE COUNCIL
OF EUROPE AND
ASSOCIATED ENTITIES
AND INSTITUTIONS**

գնահատող փորձագետների կոմիտեին (MONEYVAL), «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի Խորհրդի կոնվենցիայի (CETS No. 198) Կողմերի Համաժողովին. քննել Թուրքիայի և Ադրբեջանի կողմից Արցախում մարտական գործողություններին մասնակցելու նպատակով վարձկանների ֆինանսավորման աղբյուրները և վճարումները, քանի որ առնվազն որոշ վարձկաններ հավաքագրվել են Թուրքիայի հովանավորյալ Սիրիական ազգային բանակի ահաբեկչական խմբերից, և Նախարարների Կոմիտեին ներկայացնել առաջարկություններով զեկույց:

**ՄԻԶԱԳՈՒՅԻՆ ԵՎ
ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ
ԱՅԼ ԿԱԳՍԱԿԵՐՊՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ
ԵՎ ՊՈՐԾԱՎԱԼՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ**

Մշակութային ժառանգության պահպանման առնչությամբ`

- ՄԱԿ-ի Կրթության, գիտության և մշակույթի կազմակերպությանը (UNESCO). այցելել Ադրբեջանի հսկողության տակ գտնվող տարածքներ` իրավիճակը փաստաթղթավորելու և զեկուցելու համար, կանխել հայկական մշակութային ժառանգության, հուշարձանների և գերեզմանատների ոչնչացման հետագա գործողությունները:
- Զրեական ոստիկանության միջազգային կազմակերպությանը (INTERPOL). ուշադրությամբ մշտադիտարկել և կանխել Արցախից մշակութային ժառանգության վաճառքը կամ փոխանցումը, ինչպես

Crime and on the Financing of Terrorism (CETS No. 198): investigate the sources of funding and the payment of mercenaries by Turkey and Azerbaijan for deployment in Artsakh as at least some mercenaries were recruited from terrorist factions of the Syrian National Army (SNA) backed by Turkey, and present a report with recommendations to the Committee of Ministers.

As to cultural heritage preservation:

- To UNESCO: conduct an on-site visit to the territories under Azerbaijan's control to document and report the situation and prevent any further destructive acts against Armenian cultural heritage, monuments, and cemeteries.
- To International Criminal Police Organization (INTERPOL): closely monitor and stop the sale or transfer of cultural heritage from Artsakh and return intercepted artifacts and cultural heritage to the Republic of Artsakh.
- To the International Council of Museums (ICOM): include the cultural and religious portable monuments that appeared under Azerbaijan's control in the Red List published by the Organization and denounce the destruction by Azerbaijan of Shushi's Geological Museum, Shushi's Historical Museum, Shushi's Museum of Fine arts and Hadrut's Museum of Homeland Studies named after Artur Mkrtchyan.

**TO OTHER
INTERNATIONAL
AND REGIONAL
ORGANIZATIONS
AND AGENCIES**

Նաև Արցախի Հանրապետությանը վերադարձնել հայտնաբերված և առգրավված նմուշները և մշակութային ժառանգությունը:

- Թանգարանների միջազգային խորհրդին (ICOM) ընդգրկել Կազմակերպության կողմից հրապարակվող Կարմիր ցանկում Ադրբեջանի հսկողության տակ հայտնված շարժական մշակութային և կրոնական հուշարձանները, դատապարտել Ադրբեջանի կողմից Շուշիի երկրաբանական թանգարանի, Շուշիի պատմության թանգարանի, Շուշիի գեղարվեստի պատկերասրահի և Հադրութի Արթուր Մկրտչյանի անվան հայրենագիտական թանգարանի ավերումը:
- Հուշարձանների և տեսարժան վայրերի միջազգային խորհրդին (ICOMOS). ընդունել Ադրբեջանի կողմից Արցախի մշակութային կոթողների ոչնչացումը և դրանց նկատմամբ վայրագության ակտերը դատապարտող բանաձև, դիմել ICOMOS-ի Գիտական կոմիտեների և ICOMOS-ի համապատասխան ազգային կոմիտեների անդամների փորձագիտությանը՝ վտանգված մշակութային արժեքների կարևորությունը և դրանց սպառնացող վտանգները գնահատելու համար, վերահաստատել վտանգված մշակութային արժեքներին սպառնացող վտանգների մասին փաստերը, դրանց կարևորությունն ու նշանակությունը, իրավիճակը ICOMOS-ի ցանցերով հանրահռչակելու միջոցով նախազգուշացնել հանրությանը մշակութային արժեքներին սպառնացող վտանգների և դրանց նշանակության մասին, ձեռնարկել հասցեական քայլեր վտանգված մշակութային արժեքների պահպանմանն աջակցելու նպատակով:

- To the International Council of Monuments and Sites (ICOMOS): denounce the destruction and vandalism of cultural property of Artsakh by Azerbaijan in a resolution; use the expertise of the members of the ICOMOS Scientific Committees and relevant ICOMOS National Committees to assess the significance of, and threats to, cultural property understood to be at risk; confirm the facts of the threats to, and the heritage and significance of the cultural property at risk; alert the public to the significance and threat to the cultural property at risk using ICOMOS networks to publicize the situation; and selectively act to support the conservation of the cultural property at risk.

ԱՈՍԱԶԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ

- Պետությունները պետք է պահանջեն Ադրբեջանից անհապաղ ազատ արձակել և վերադարձել Ադրբեջանում պահվող էթնիկ բոլոր հայերին՝ անկախ նրանց վերագրված կարգավիճակից՝ ինչպես նախատեսված է 2020 թվականի Նոյեմբերի 9-ին ստորագրված եռակողմ հայտարարությամբ:
- Պետությունները՝ համատեղ և առանձին պարտավորվեն արգելել ռազմական տեխնիկայի և զենքի վաճառքը կամ մատակարարումն Ադրբեջանին, դադարեցնեն տեխնոլոգիաների և ռազմական հետախուզական տվյալների փոխանակումն Ադրբեջանի հետ:
- Պետությունները պետք է կոչ անեն Մարդու իրավունքների խորհրդին մարդու իրավունքների համակարգային խախտումները քննելու նպատակով Ադրբեջանի վերաբերյալ ստեղծել Հատուկ ընթացակարգ:
- Պահանջել Ադրբեջանից վավերացնել 2008 թվականի մայիսի 30-ի «Կասետային զինամթերքի մասին» կոնվենցիան, 1980 թվականի «Սովորական սպառազինությունների որոշ տեսակների, որոնք կարող են համարվել չափազանց մեծ վնասներ հասցնող կամ ունենալ անխտրական ազդեցություն, օգտագործումն արգելելու կամ սահմանափակելու մասին» կոնվենցիան և դրա արձանագրությունները:
- Զերծ մնալ երկու պետություններին ուղղված անհասցե և հավասարակշռված կոչերից մի համատեքստում, ուր առկա է ակնհայտ ագրեսոր՝ հաշվի առնելով, որ նման կոչերը դիտվում են որպես իրավիճակի հանդեպ անտեսման և անտարբերության դրսևորում, նպաստում են շարունակվող անպատժելիությանը և իրավունքների կոպտագույն խախտումներին, վնաս են հասցնում հակամարտության խաղաղ կարգավորման հեռանկարներին:

- States must call on Azerbaijan to immediately release and repatriate all ethnic Armenians detained by Azerbaijan regardless of their ascribed status, as foreseen by November 9, 2020 trilateral statement on ceasefire.
- States must act jointly and separately to restrict any sale or supply of military equipment and armaments to Azerbaijan, and to end the sharing of technology and military intelligence with Azerbaijan.
- States must call on the Human Rights Council to create a Special Procedure on Azerbaijan to investigate its systemic violations of human rights.
- Urge the government of Azerbaijan to ratify the Convention on Cluster Munitions, 30 May 2008, 1980 Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects and its protocols.
- Refrain from unaddressed and balanced calls to both states in a context when there is an obvious aggressor, given that these calls are seen as neglect and indifference to the situation and contribute to the ongoing impunity and gross rights violations and harming the perspective of solving the conflict peacefully.

TO INDIVIDUAL STATES

Սույն գեկույցում ներկայացված փաստերը և առաջարկությունները չեն կարող դիտվել այսօր տեղի ունեցող իրադարձություններից առանձին: Կոչ ենք անում ՄԱԿ-ի անդամ պետություններին և համապատասխան միջազգային կազմակերպություններին դատապարտել Հայաստանի նկատմամբ Ադրբեջանի ագրեսիայի ընթացիկ քաղաքականությունը, որը դրսևորվում է փաստացի սահմանին կից, իսկ որոշ դեպքերում Հայաստանի ինքնիշխան տարածքում հայկական գյուղերին և համայնքներին շատ մոտ ռազմական հենակետերի տեղակայմամբ՝ հաշվի առնելով, որ այս գործողությունները կաթվածահար են անում տեղի բնակչության կյանքը և էական ազդեցություն ունենում նրա իրավունքների վրա:

Կոչ ենք անում կազմակերպել մարդու իրավունքների մշտադիտարկման միջազգային անհապաղ առաքելություն, ինչպես նաև ստեղծել անվտանգության գոտի՝ երաշխավորելու, որ տեղի համայնքները չեն վճարելու այս ագրեսիայի բարձր գինը, և կանխելու իրավիճակի հնարավոր սրումներն ու 2021 թվականի նոյեմբերի 16-ին Ադրբեջանի իրականացրած հարձակման օրինակով այլ նմանատիպ հարձակումները:

The findings and recommendations of this report cannot be viewed in isolation from the events taking place today. To that end, we recommend that individual member states, as well as relevant international organizations condemn the current policy of aggression of Azerbaijan towards Armenia, manifested by setting up military positions across the de facto border, very close to Armenian villages and communities, and in some instances within the sovereign territory of Armenia, and given that these actions paralyze the livelihood of local population and have a considerable impact on their rights. We call for an urgent international human rights monitoring mission, as well as creation of a security zone to ensure that local communities do not pay the price of this aggression and prevent possible escalation and attacks, similar to the one that Azerbaijan launched on November 16, 2021.

